

وضعیت بکارگیری بسته ی نرم افزاری مینی، میکرو و CDS/ISIS یونسکو در کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور

سید احمد خوشرو^۱

چکیده

مقدمه: نزدیک به دو دهه پیش، سازمان یونسکو با هدف ایجاد یکپارچگی و سرعت بخشیدن به کار سازماندهی و طبقه بندی مجموعه کتابخانه ها، با کمک فن آوری نوین، بسته ی نرم افزاری مینی میکرو موسوم به CDS/ISIS را طراحی و تولید نمود و آن را به طور رایگان در اختیار اغلب کتابخانه های دانشگاهی ایران و جهان قرار داد. نظر به اهمیت سازماندهی منابع در مجموعه های بزرگ کتابخانه های دانشگاهی، این پژوهش در سال ۱۳۸۳ با هدف تعیین وضعیت بکارگیری این نرم افزار در کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور انجام گرفت.

روش بررسی: روش انجام این پژوهش به صورت توصیفی بوده و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته در اختیار جامعه مورد پژوهش قرار گرفت و سپس پاسخ های دریافتی با استفاده از نرم افزار آماری SPSS مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته ها: ۱- میزان استفاده از این نرم افزار کمتر از یک پنجم کل جامعه مورد پژوهش (۱۰/۷ درصد) بود. ۲- دلیل عدم استفاده از این نرم افزار را سپری نکردن دوره آموزش مناسب و کافی (۸۹/۵ درصد) ذکر کردند. ۳- دلیل توقف استفاده از این نرم افزار را مناسب نبودن کار با آن (۸۳/۳ درصد) بیان کردند. ۴- بیشترین مورد استفاده از این نرم افزار (۵۶ درصد) در بخش فهرست نویسی بود.

نتیجه گیری: برگزاری دوره های آموزشی با همکاری نمایندگی یونسکو و معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی پیشنهاد می شود تا با استفاده از آن، اطلاعات کتابخانه ها به طور یکسان ذخیره، بازیابی و مبادله شود.

واژه های کلیدی: نظام های کامپیوتری - نظام های اطلاع رسانی - کامپیوترها - کتابخانه ها - مدیریت اطلاعات - خدمات کتابخانه ای

پذیرش مقاله: ۸۴/۹/۶

اصلاح نهایی: ۸۴/۹/۱

وصول مقاله: ۸۴/۵/۲۶

مقابله با هزینه های فزاینده خدمات، نظام خودکار را ایجاد

نموده، با استفاده از کامپیوترهای بزرگ به خودکار سازی

بخش های مختلف کتابخانه های خود پرداختند (۱).

لذا روند کامپیوتری کردن کتابخانه ها همچنان در ممالک

صنعتی و بعضی کشورهای جهان سوم ادامه دارد. در ایران

نیز استفاده از کامپیوتر در بخش های مختلف اقتصادی و

صنعتی از سال ۱۳۴۰ شمسی آغاز گردید (۲).

البته روشن است که مشکلات و موانع زیادی وجود

دارد که مانع فراگیر شدن استفاده از کامپیوتر می گردد. در

۱- مربی گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم

پزشکی کرمان E-mail: akhoshroo@kmu.ac.ir

مقدمه

با توجه به حجم روزافزون اطلاعات در دنیای امروز، استفاده از کامپیوتر در مراکز گوناگون به ویژه کتابخانه های بزرگ دانشگاهی امری بدیهی به نظر می رسد و این به علت قابلیت های بسیار زیاد کامپیوتر در ذخیره، پردازش و بازیابی اطلاعات است.

به نظر Kesler استفاده از کامپیوتر در بخش های مختلف کتابخانه های آمریکا در دهه ۶۰ میلادی به طور چشمگیری افزایش یافته و کتابخانه ها در دهه ۷۰ برای

CDS/ISIS (خدمات ماشینی ارائه مدرک/مجموعه نظام های اطلاعاتی یکپارچه) یک سیستم مدیریت پایگاه های اطلاعاتی ویژه کتابخانه هاست که هم برای سازماندهی مکانیزه پایگاه های اطلاعاتی غیر محاسباتی و هم به عنوان نظام کاربردی مناسب برای خدمات کتابشناختی و سایر خدمات اطلاع رسانی طراحی شده است. این بسته نرم افزاری توسط بخش خدمات کتابخانه ای و آرشیو دکوماتسیون یونسکو طراحی، برنامه نویسی و توزیع شده است و به کامپیوتر های بزرگ اختصاص دارد اما در کامپیوتر های کوچک نیز به کار گرفته می شود و تاکنون حدود دو هزار کتابخانه در کشور های جهان از این نرم افزار استفاده کرده اند.

هندوستان یکی از کشورهایی است که از این بسته نرم افزاری در سطح وسیع استفاده کرده است. همچنین کشورهای مالزی، تایلند، زیمبابوه، کانادا، اندونزی این نرم افزار را مورد استفاده قرار داده اند (۷-۴).

از این بسته نرم افزاری در بعضی از کتابخانه های دانشگاهی و مراکز اسناد کشورمان نیز از جمله در طرح خودکارسازی کتابخانه های دانشگاه شهید چمران اهواز، سازمان پژوهش های علمی و صنعتی ایران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز و مرکز مدارک علمی وزارت فرهنگ و آموزش عالی استفاده شده است. همچنین بعضی از شرکت های خصوصی با بهره گیری از ساختار فایل های این نرم افزار، با اجرای یک سیستم ذخیره و بازیابی اطلاعات به صورت دو زبانه فارسی و لاتین برای استفاده در کتابخانه ها آن را تولید و روانه بازار نموده اند.

با توجه به رایگان بودن، سهولت فراگیری و استفاده از این نرم افزار و نیز آشنایی عده ای از کتابداران با این نرم افزار در نخستین سمینار کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی ایران با همکاری یونسکو (۱۶-۱۷ اسفند ۶۷) و برخی

عین حال استفاده از کامپیوتر در همه موارد، با توجه به وضعیت کتابخانه های ایران ضروری به نظر نمی رسد، مثلا کتابخانه هایی که هدفشان گردآوری مجموعه ای کوچک برای استفاده در مکان واحدی است، نسبت به کتابخانه هایی که دارای مجموعه های بزرگ می باشند از اولویت کمتری برخوردارند.

با توجه به نیازهای موجود برای خودکارسازی فعالیت های مختلف کتابخانه، بعد از خرید سخت افزار مورد نظر، باید راه های تهیه نرم افزار مناسب و سازگار را مورد بررسی قرار داد. این راها عبارتند از:

- استفاده از متخصصان برنامه نویسی کامپیوتر، برای تهیه برنامه های خاص و مرتبط با فعالیت های کتابخانه.

- استفاده از نرم افزاری آماده با قابلیت های گوناگون، مشروط به اینکه درست و کامل به کار گرفته شود.

راه اول به علت اینکه متخصصان کامپیوتر در ایران، اغلب از علوم کتابداری و اطلاع رسانی و مسائل مختلف کتابخانه اطلاع چندانی ندارند عملی نیست و از سوی دیگر به علت اینکه کتابداران متخصص کامپیوتر نیز اندک می باشند، اجرای آن مشکل به نظر می رسد.

در خصوص راه دوم باید یادآور شد که بسته های نرم افزاری آماده فراوانی وجود دارد که استفاده از آنها نیاز به تخصص برنامه نویسی ندارد و تنها آشنایی به مبانی کامپیوتر و داده پردازی لازم است تا بتوان در بخش های مختلف کتابخانه از آن ها بهره گرفت (۳).

یکی از بسته های نرم افزاری آماده مورد استفاده کتابخانه مینسی، میکرو- CDS/ISIS COMPUTERIZED DOCUMENTATION SERVICES / INTEGRATED SET (INFORMATION SYSTEMS) است که به وسیله یونسکو تهیه شده و به طور رایگان در اختیار موسسات غیرانتفاعی کشورهای عضو یونسکو قرار می گیرد.

داده شد و مورد تحلیل قرار گرفت. به منظور تحلیل داده ها و نتیجه گیری از آنها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS از روشهای موجود در آمار توصیفی بهره گرفته شد. بدین منظور پاسخ های به دست آمده بسته به نوع متغیر آن خلاصه و به صورت جدول ارائه گردید.

یافته ها

با توجه به اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه ها (مندرج در جدول های ۱ الی ۵) و تجزیه و تحلیل این داده ها مشخص گردید که ۹۲/۸ درصد کتابخانه ها دارای کامپیوتر و ۷۸/۵ درصد دارای نرم افزار CDS/ISIS بودند ولی فقط ۱۰/۷ درصد از کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور از این نرم افزار استفاده کامل کردند و آنهایی که از این نرم افزار استفاده نکرده بودند مهمترین علت را نگذرانیدن دوره آموزشی مناسب و کافی (۸۹/۵ درصد) ذکر کردند در ضمن بیشترین استفاده از این نرم افزار در بخش فهرست نویسی بود. از برنامه های فهرست نویسی این نرم افزار (۵۶ درصد) بیشتر استفاده شده بود و کمترین مشکل (۵۵/۶ درصد) نیز استفاده در همین قسمت بود. برنامه های سیستم این نرم افزار برای (۱۱/۱ درصد) استفاده کنندگان روان نبوده و در (۸۳/۳ درصد) باعث توقف در بکارگیری آن شده بود.

هم با گذرانیدن دوره آموزش کوتاه مدت (اردیبهشت ۶۸ دانشگاه علوم پزشکی مشهد) با این نرم افزار آشنا شده اند. اما هنوز در بعضی کتابخانه ها، یا به کار گرفته نشده یا در حد بسیار ابتدایی از آن استفاده شده است و این سوال مطرح است که وضعیت بکارگیری این نرم افزار در کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور چگونه است؟

هدف این پژوهش تعیین نحوه ی بکارگیری این نرم افزار در کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور و بررسی مشکلات و موانعی است که در بکارگیری آن وجود دارد.

روش بررسی

این مطالعه توصیفی- مقطعی است. جامعه آماری پژوهش حاضر را ۲۸ واحد از کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور تشکیل داد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته، مشتمل بر ۲۰ سوال بود که روایی محتوایی آن با استفاده از نظرات متخصصان مورد تایید قرار گرفت و پایایی آن نیز با ضریب آلفای کرونباخ ۷۸ درصد تصویب شد. پرسشنامه ها از طریق پست به کتابخانه های مرکزی دانشگاه های علوم پزشکی کشور ارسال گردید و در اختیار جامعه مورد پژوهش قرار گرفت. در مجموع ۸۷/۵ درصد پرسشنامه ها عودت گرفت.

جدول ۱: توزیع فراوانی وجود نرم افزار CDS/ISIS

وجود نرم افزار	فراوانی	درصد
دارد	۲۲	۷۸/۵
ندارد	۶	۲۱/۵
مجموع	۲۸	۱۰۰

جدول ۲: توزیع فراوانی وضعیت استفاده از نرم افزار CDS/ISIS

وضعیت استفاده	فراوانی	درصد
استفاده کرده	۳	۱۰/۷
استفاده نکرده	۱۹	۶۷/۹
در نیمه راه متوقف شده	۶	۳۱/۴
مجموع	۲۸	۱۰۰

جدول ۳: توزیع فراوانی دلایل عدم استفاده از نرم افزار CDS/ISIS

دلایل عدم استفاده	فراوانی	درصد
عدم احساس نیاز به ماشینی کردن	۱	۵/۳
عدم آشنایی کار با کامپیوتر	۱۲	۶۳
ندیدن دوره آموزش مناسب	۱۷	۸۹/۵
کافی نبودن دوره های آموزشی	۲	۱۰/۵
استفاده از سایر نرم افزارها	۱	۵/۳
سایر موارد	۴	۲۱

جدول ۴: توزیع فراوانی بخش مورد استفاده از نرم افزار CDS/ISIS

بخش مورد استفاده	فراوانی	درصد
سفارشات	۲	۲۲
فهرست نویسی	۵	۵۶
امانت	۲	۲۲
تهیه فهرست مشترک مجلات	۱	۱۱

جدول ۵. توزیع فراوانی دلایل توقف استفاده از نرم افزار

درصد	فراوانی	دلایل توقف
۸۳/۳	۵	روان نبودن کار با قسمت های مختلف نرم افزار
۱۶/۷	۱	مشکلات سخت افزاری
۶۶/۷	۱	نداشتن آموزش کافی
۱۰۰	۱۰	مجموع

NKHATA در هنگام برگزاری دوره آموزشی نرم افزار به وسیله نمایندگی یونسکو در مالزی یادآور گردیده است (۹) پیشنهاد می شود که با استفاده از نسخه های تجدید نظر شده ی آن در ایران نیز یک دوره ی آموزشی با مشارکت نمایندگی یونسکو و معاونت پژوهشی وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی برای کتابداران متخصص کشور به صورت متمرکز در تهران برگزار گردد تا با استفاده از آن اطلاعات مجموعه ی کتابخانه های دانشگاههای علوم پزشکی کشور به طور یکسان ذخیره، بازیابی و مبادله شود.

نتیجه گیری

در قالب یک طرح تحقیقاتی کاربردی با مشارکت متخصصان برنامه ریزی کامپیوتر و تولید نرم افزار و کتابداران متخصص و آشنا به کامپیوتر، از این نرم افزار جهت ماشینی نمودن فعالیت های مختلف یک کتابخانه معتبر علوم پزشکی استفاده نمایند و هم زمان با آن آموزشهای لازم به کارمندان و کتابداران کتابخانه مورد نظر ارائه شود، سپس با جمع بندی نتایج اجرای این طرح تحقیقاتی جهت تشکیل دوره های آموزشی در سطح کشور برنامه ریزی و اقدام گردد. پژوهش هایی به منظور مقایسه کارآیی، قابلیت و سودمندی سایر نرم افزارها که برای ماشینی نمودن بخش های مختلف کتابخانه طراحی و عرضه شده، انجام گیرد.

بحث

نتایج به دست آمده نشان داد که نگذرانیدن دوره آموزشی مناسب، عامل اصلی عدم استفاده از این نرم افزار بوده است. کتابخانه هایی که از آن استفاده کامل کرده بودند، حداقل یک دوره آموزشی را گذرانده بودند. اما آنهایی که در کار با نرم افزار متوقف شده بودند، یا دوره آموزشی آنها کامل نبوده و یا با استفاده از دستورالعمل آن شروع به کار نموده بودند و نتیجه آموزش و کار آنها ناقص بوده است. لذا آنهایی که آموزش ندیده بودند ضرورت برگزاری دوره های کامل آموزشی را لازم دانسته اند همان گونه که HOPKINSON در خصوص آموزش بکارگیری این نرم افزار در کتابخانه های کشور زیمبابوه تاکید کرده است (۸). از این رو، با برگزاری دوره های آموزشی مناسب و کافی برای کتابداران می توان امید داشت که با استفاده از این نرم افزار یک سیستم ذخیره و بازیابی یکپارچه در تمام کتابخانه های جامعه مورد پژوهش به وجود آید و امکان تبادل اطلاعات نیز فراهم گردد، زیرا که این نرم افزار با قابلیت های متنوع خود برای ماشینی کردن بخش های گوناگون کتابخانه مناسب است و از آنجا که توسط یونسکو طراحی و عرضه شده و چندین بار نیز مورد تجدید نظر قرار گرفته است از اعتبار جهانی برخوردار می باشد. با توجه به این دو ویژگی، همان گونه که

با توجه به پویایی و روز آمد شدن نرم افزارها و تحولاتی که به طور دائم وجود دارد شایسته است پژوهشی به منظور تلفیق نرم افزارهای گوناگون برای ارائه بهینه خدمات در بخش های مختلف کتابخانه انجام و از نتایج آن در ماشینی نمودن بخش های مختلف کتابخانه ها استفاده شود.

منابع

- ۱) کسلر، ر. ام. کاربردهای ریز کامپیوتر در کتابخانه ها. ترجمه: حسن مختاری عمار. تهران: امیر کبیر؛ ۱۳۷۹.
- ۲) اسدی، علی. اطلاعات و نظام های اطلاعات و مدیریت. تهران: مدیریت دولتی؛ ۱۳۷۸.
- ۳) دیانی، محمد حسین. طرح کامپیوتری کردن مجلات لاتین دانشگاه. مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز ۱۳۶۹؛ ۴ (بهار): ۵۶-۶۳.
- 4-) Kumar S. Creation of directory of participating institution for NUCSSI using mini – micro CD/ISIS. *Annals of library science and Documentation* 1988; 35(4): 178-88
- 5) Oli M. USE of available technologies in library automation programmes in developing countries: a case study of university utara malaysia library. (FiD/CAO) 10th congress:1988. 24-26 october 88. Malaysia: university Utara. Lisa; 1990-3786.
- 6) Chipunza E. Report on the Joint IDRC and university of Zimbabwe library automation course. *Zimbabwe librarian* 1999; 21 (Dec): 45-50.
- 7) Gallina P. Micro CDS/ISIS for scientific and technical documentation. *Canadian -library- Journal* 1989; 46(Feb): 35-7.
- 8) Hopkinson A. Libraries and library automation in Zimbabwe: adrift over view African . *Research and Documentation* 1990; (51): 19-22.
- 9) Nkhata B.W.M. Report on a UNESCO CDS/ISIS software traning course for user. *MALA Bulletin* 1991;5(Dec) : 40-7 .